

50

Naar een nieuw maatschappelijk contract

Synergie tussen publieke kennisinstellingen en de
Nederlandse kennissamenleving

januari 2003

Adviesraad voor het
Wetenschaps- en **T**echnologiebeleid

Adviesvraag: zorg om synergie

De ministers van OC&W en EZ hebben de AWT gevraagd advies uit te brengen over de vraag hoe de synergie tussen de publieke kennisinfrastructuur en Nederland als kennissamenleving te verbeteren. Deze vraag lijkt ingegeven door de gedachte dat de interactie tussen de publieke kennisinfrastructuur en de samenleving thans niet optimaal verloopt. Een veelgehoorde klacht is dat publieke kennisinstellingen te weinig voeling tonen met economische en sociale noden en daardoor onvoldoende maatschappelijk rendement leveren.

Geen eensgezindheid
over status quo

De Raad constateert dat de meningen over deze kwestie sterk uiteenlopen. Alhoewel op dit terrein veel deelstudies beschikbaar zijn, ontbreekt een gestructureerd overzicht. Hierdoor blijft de discussie vaak hangen in casuïstiek en persoonlijke ervaringen. Internationale *benchmarks* bieden evenmin uitkomst. Zij geven uiteenlopende uitkomsten voor wat betreft de Nederlandse situatie en blijken bovendien gevoelig voor institutionele verschillen tussen landen.¹

Urgentie: inzet meer kennis dringend gewenst

Onafhankelijk van de vraag hoe de huidige situatie te kenschetsen, is de Raad van mening dat de relatie tussen de publieke kennisinfrastructuur en de Nederlandse samenleving versterking behoeft. Hij heeft hiervoor twee redenen.

Economische groei vergt
inzet (nieuwe) kennis ...

De eerste reden is gelegen in het economisch belang. De afgelopen jaren heeft de Nederlandse economie een opmerkelijke groei doorgemaakt die vooral werd veroorzaakt door een toegenomen arbeidsparticipatie. De houdbaarheidsdatum van deze succesformule lijkt echter verstreken. Als de Nederlandse economie in de toekomst wil blijven groeien, dienen we meer toegevoegde waarde te creëren en daarmee een hogere arbeidsproductiviteit. Dat kan alleen geschieden door veel (nieuwe) kennis in te zetten. Publieke kennisinstellingen hebben in dezen een belangrijke rol. Zij dienen het fundament te blijven leveren waarop een hoogwaardige kenniseconomie kan worden gebouwd. Juist nu, in een verslechterende economische situatie, moeten partijen in Nederland zich extra inspanningen getroosten. Economische voorspoed komt niet als manna uit de hemel, maar vereist de inzet van velen.

¹ CPB, *De pijlers onder de kenniseconomie: opties voor institutionele vernieuwing* (Den Haag 2002), pp. 33-47.

... maar ook maatschappelijke vraagstukken vereisen inzet (nieuwe) kennis

Relatie met Lissabon doelstelling

Levendige interactie is noodzakelijk...

...maar komt te weinig tot stand

De tweede reden waarom de Raad aandringt op versterking van de relatie tussen de publieke kennisinfrastructuur en de Nederlandse samenleving is gelegen in de prangende maatschappelijke vraagstukken van deze tijd. Vrijwel alle partijen zijn van mening dat veiligheid, gezondheidszorg, onderwijs en infrastructuur dringend institutionele vernieuwing behoeven. Dergelijke vernieuwingen zijn niet te realiseren zonder een intensieve inzet van (nieuwe) kennis. Evenzeer als in de economische sfeer rust in dezen een bijzondere verantwoordelijkheid op de publieke kennisinstellingen. Zij zijn de aangewezen organisaties om die inzichten en technieken te ontwikkelen die de publieke sector op een hoger peil moeten brengen.

Meer dan ooit vormt kennis dus een belangrijke factor in het bewerkstelligen van welvaart en welzijn. De Raad onderschrijft dan ook met klem de in Lissabon geformuleerde ambitie om de EU voor 2010 te doen uitgroeien tot één van de meest concurrerende en dynamische kenniseconomieën ter wereld. De bedoeling is langs deze weg duurzame economische groei te bewerkstelligen met meer en betere banen en een hechtere sociale samenhang. Nederland heeft aangegeven binnen die Europese ambitie tot de kopgroep te willen behoren.

Kern: synergie vergt zinderende interactie en inzet van alle kanten

Wil Nederland daadwerkelijk uitgroeien tot een aantrekkelijke, hoogwaardige kennissamenleving, dan is een levendige interactie tussen de publieke kennisinfrastructuur en de samenleving noodzakelijk. Hoewel op meerdere terreinen sprake is van goed samenspel, zoeken kennisinstellingen en maatschappelijke partijen elkaar nog te weinig als vanzelfsprekend op. Er is onvoldoende sprake van een zinderende interactie. Teveel nog wijzen partijen met een beschuldigende vinger naar elkaar, te weinig steken zij hand in eigen boezem. Topmensen uit bedrijven, beleidsmakers en politici roepen aanhoudend om maatregelen die de vermeende desinteresse van publieke kennisinstellingen voor economische en maatschappelijke vraagstukken moeten breken. Publieke kennisinstellingen, de universiteiten voorop, uiten op hun beurt hun zorg over de groeiende onverschilligheid en onkunde op het gebied van kennis. Deze vorm van omgang kent geen winnaars, maar alleen verliezers.

Hierin een positieve dynamiek totstandbrengen, is volgens de Raad de echte opgave op weg naar 2010. Om Nederland in de komende jaren te doen uitgroeien tot een kennissamenleving van wereldformaat moeten publieke kennisinstellingen en maatschappelijke partijen komen tot een levendig samenspel. Synergie creëer je samen!

Interactie is een wederkerig proces...

De interactie tussen de publieke kennisinfrastructuur en de samenleving is een wederkerig proces. Wil er synergie ontstaan tussen de publieke kennisinfrastructuur en de samenleving dan is het noodzakelijk dat alle betrokkenen hun verantwoordelijkheid nemen en hun rol goed vervullen. Dit heeft eerst en vooral betrekking op de publieke kennisinfrastructuur. Onder invloed van de toenemende kennisintensiteit worden er steeds meer eisen gesteld aan publieke kennisinstellingen. Van hen wordt in toenemende mate verwacht dat zij zich oriënteren op de buitenwereld en daarbij een open, ontvankelijke en geïnteresseerde houding aannemen. Zij hebben bovendien een belangrijke taak in het uitdragen van nieuwe inzichten en technieken naar directe *stakeholders* alsook het brede publiek. Alleen zo, is het idee, kunnen zij een waardevolle bijdrage leveren aan de maatschappelijke ontwikkeling. De Raad onderschrijft deze gedachtegang ten volle. Hij constateert dat reeds tal van goede initiatieven en praktijken bestaan, maar dat versterking hiervan nodig is.

...met duidelijke bijdragen van kennisinstellingen...

...maar ook van maatschappelijke partijen

Een open, ontvankelijke en geïnteresseerde opstelling van de kant van kennisinstellingen sorteert echter weinig effect zolang maatschappelijke partijen zich niet open en constructief kritisch opstellen. De vervlechting tussen wetenschap en samenleving kan niet alleen van de kant van kennisinstellingen komen. Maatschappelijke partijen hebben eveneens een belangrijke rol in dit proces. Zij moeten zelf iets van publieke kennisinstellingen *willen* en de interactie daarmee opzoeken. De samenleving behoort zich, met andere woorden, te gedragen als een lerende samenleving: leergierig, open voor nieuwe mogelijkheden, constructief kritisch en niet afhoudend ten opzichte van geboden antwoorden. Publieke kennisinstellingen kunnen alleen gedijen binnen een maatschappelijke context die een dergelijke 'warme' inbedding biedt.

Nu te eenzijdige druk op kennisinstellingen

Om goed te functioneren, zijn partijen kortom op elkaar aangewezen. Inzet van alle zijden is nodig. Zolang dit niet gebeurt, sorteren pogingen om de publieke kennisinstellingen aan te zetten tot een opener, ontvankelijker en geïnteresseerder houding weinig effect. Het blijft 'duwen met een touwtje'; de synergie tussen publieke kennisinfrastructuur en samenleving zal er in elk geval niet beter door worden. De Raad is

van mening dat de aandacht de laatste jaren vooral – en te eenzijdig – is uitgegaan naar de benodigde veranderingen in het functioneren van kennisinstellingen. Het gaat hem om het geheel aan samenspel, de tweezijdigheid van synergie.

Onderstaand schema geeft een indruk van de verantwoordelijkheden die de verschillende partijen moeten nemen om daadwerkelijk een sprankelende, levendige interactie te realiseren.² De politiek en de overheid ontbreken in dit schema, maar hebben wel degelijk een eigen rol. Kennis en de kennissamenleving moeten een betekenisvolle plaats krijgen op de politieke agenda – een politieke agendering die vervolgens zijn doorwerking heeft op het te voeren overheidsbeleid. De aanbevelingen waarmee de Raad dit advies afsluit, zijn hierop gericht.

Verantwoordelijkheden die partijen moeten nemen om te komen tot synergie

Kennisinstellingen:

- dragen zorg voor een adequate vertaalslag van maatschappelijke vragen naar wetenschappelijke onderzoeksvragen en vice versa;
- dragen zorg voor kennisuitwisseling en -verspreiding door er strategieën en verantwoordingsmechanismen voor te ontwikkelen;
- leggen maatschappelijke verantwoording af door middel van wetenschapscommunicatie gericht op het bredere publiek, waarbij ze hun rijkdom aan verworven inzichten etaleren;
- maken daadwerkelijk strategische keuzes op basis van een duidelijke profilering met aandacht voor een afgewogen balans met nieuwsgierigheidgedreven onderzoek;
- ondersteunen een verscheidenheid aan kwaliteit (wetenschappelijk én maatschappelijk) met daarop ingerichte *incentive*-systemen;
- zijn ieder voor zich én gezamenlijk aanspreekbare en betrouwbare partners voor maatschappelijke partijen.

² Ter verdieping van de adviesvraag heeft de Raad een reeks gesprekken gevoerd met opinieleiders. Deze zijn vastgelegd in de bundel *Perspectieven op de kennissamenleving: gesprekken over Nederland als Kennisland* (AWT-achtergrondstudie 29). De bundel maakt duidelijk dat er een veelheid aan ideeën bestaat over waar de kennissamenleving voor staat en over wat er moet gebeuren om haar tot bloei te brengen. Zonder uitzondering brachten de geïnterviewden hun ideeën met veel levendigheid naar voren. Blijkbaar vormt het begrip 'kennissamenleving' een dankbare aanleiding voor het nadenken over de rol van kennis in de samenleving.

Bedrijfsleven en *not-for-profit* organisaties (inclusief de overheid als 'kennisvragende' partij):

- dragen zorg voor een hoogwaardige articulatie van langere termijn vraagstukken;
- gaan een langdurige en intensieve dialoog aan met kennisinstellingen over de strategische kwesties die beide zijden bezighouden;
- zorgen dat hun eigen absorptiecapaciteit voor kennis op een hoog peil is en blijft;
- dragen succesverhalen in de samenwerking met de publieke kennisinfrastructuur uit.

Burgers:

Alhoewel de Raad zich hier beperkt tot de rollen en verantwoordelijkheden van instituties, merkt hij op dat burgers eveneens een rol hebben bij het creëren van synergie tussen kennisinstellingen en Nederland als kennissamenleving. Zij dienen bijvoorbeeld hun kennis en vaardigheden op peil te houden via een leven lang leren en ontvankelijk te zijn voor de betekenis en waarde van kennis. Onderwijs speelt hierbij een cruciale rol. Het is van groot belang dat kinderen en jongeren goed worden toegerust voor de kennissamenleving. In dit verband dienen zij onder meer bedreven te raken in het articuleren van kennisvragen en dienen zij oog te ontwikkelen voor de ambiguïteiten die kennis per definitie aankleven.

Aanbevelingen

De Raad acht het van groot belang om de interactie tussen publieke kennisinstellingen en de Nederlandse samenleving te verbeteren. Met het oog op de groeiende betekenis van kennis voor het functioneren van onze samenleving kan Nederland het zich niet veroorloven de zaken op hun beloop te laten. Een serieuze verbetering in de gegroeide praktijk van interactie is noodzakelijk. Ter afsluiting van dit advies doet de Raad vier aanbevelingen die daartoe moeten strekken. Hierbij beperkt hij zich niet tot aanbevelingen gericht aan EZ en OC&W, de departementen waarop in dezen een primaire beleidstaak rust. Nadrukkelijk betreft hij ook andere partijen in zijn aanbevelingen.

**Serieuze verbetering
noodzakelijk in de gegroeide
praktijk van interactie**

Speciale rol voor de regering...

...om wetenschap en innovatie hoog op de politieke agenda te krijgen

Afspraken tussen sociale partners over wetenschap en innovatie

Aanbeveling 1:

Creëer politiek commitment en verkrijg mandaat voor de kennissamenleving

Om in Nederland een hoogwaardige kennissamenleving te laten opbloeien, is een stevig politiek commitment en mandaat noodzakelijk. Zonder een dergelijk mandaat gebeurt er weinig in kennisland – dat is de wrange les van de afgelopen jaren. Hiermee rust een zware verantwoordelijkheid op de politieke leiders van Nederland. Zij zullen de moed en het leiderschap moeten opbrengen om wetenschap en innovatie hoog op de politieke agenda te zetten. Daarbij is een speciale rol weggelegd voor de regering. Die zal zich eensgezind achter het belang van wetenschap en innovatie moeten scharen en dienovereenkomstig moeten handelen. Welk een effect dat kan hebben, bewijst het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk. Daar hield de premier onlangs een lezing waarin hij zijn vertrouwen uitsprak in de wetenschap en nieuw beleid aankondigde om de publieke kennisinstellingen te ondersteunen.³ Deze speech en daarop volgende georkestreerde acties hebben ertoe bijgedragen dat wetenschap en technologie weer hoog op de Britse politieke agenda staan. In Nederland dient iets vergelijkbaars te gebeuren: ook hier moet brede politieke steun worden gemobiliseerd voor wetenschap en innovatie.

Aanbeveling 2:

Maak kennis en innovatie onderdeel van sociaal-economisch overleg

Behalve in de politiek dient onder sociale partners draagvlak te worden gecreëerd voor wetenschap en innovatie. Een goed forum hiervoor is het sociaal-economisch overleg (voor- en najaarsoverleg, SER). In dit overleg wordt al de nodige aandacht besteed aan het belang van kennis voor de Nederlandse economie. Vooralsnog ligt het accent echter op onderwerpen als het (beroeps)onderwijs, een leven lang leren en ICT. In de toekomst zullen wetenschap en innovatie nadrukkelijker onderwerp van sociaal-economisch overleg moeten worden. Betrokken partijen, de sociale partners voorop, dienen hierbij concrete afspraken te maken omtrent hun inzet ter bevordering van wetenschap en innovatie en de voortgang van deze afspraken te bewaken. Langs deze weg moet worden gebouwd aan een effectief draagvlak voor het belang van kennis in de Nederlandse samenleving.

Aanbeveling 3:

'Concerted action' voor wetenschap en innovatie binnen de publieke sector

Binnen de overheid wordt op meerdere plaatsen wetenschaps- en innovatiebeleid gevoerd. Hierbij spelen OC&W en EZ een hoofdrol, terwijl departementen als

---

³ Tony Blair, Science Matters. Speech given by the Prime Minister at the Royal Society, 23 May 2002.

Meer samenhang in beleid...

...én maatschappelijke
vraagstukken voorzien van
een kennisimpuls

Versterking en stroomlijning
van bestaand beleid, maar
ook...

...meer focus...

....meer dynamiek...

LNV, V&W, VWS en BuZa op hun eigen terrein substantiële bijdragen leveren. De Raad constateert dat deze activiteiten (te) weinig samenhang vertonen, sterker nog, elkaar soms tegenwerken. De AWT pleit voor een grotere mate van *concerted action* voor wetenschap en innovatie binnen de publieke sector. Allereerst om te toetsen of maatregelen in diverse beleidsterreinen harmoniëren, in ieder geval elkaar niet tegenwerken. Hierbij is bij uitstek een coördinerende rol van EZ en OCenW op zijn plaats. Ten tweede is *concerted action* noodzakelijk om grote maatschappelijke vraagstukken zoals criminaliteit, gezondheidszorg en integratie te voorzien van een krachtige kennisimpuls. Dergelijke thematieken spelen veelal over de grenzen van departementen en disciplines. Juist hierom pleit de Raad voor een aanpak waarbij een geïntegreerde vraagstelling op een projectmatig wijze met een sterke trekker wordt behandeld. De aansturing van dergelijke departementsoverstijgende projecten kan bijvoorbeeld vanuit het SG-beraad geregeld worden.

Aanbeveling 4:

Voer een daadkrachtig wetenschaps- en innovatiebeleid

De overheid vervult een stimulerende en aanjagende rol ten aanzien van de publieke kennisinstellingen. De departementen van EZ en OCenW dragen hierbij een bijzondere (systeem)verantwoordelijkheid. De Raad stelt vast dat wetenschap en innovatie een beleidsdicht terrein vormen. De afgelopen jaren zijn veel nieuwe ontwikkelingen in gang gezet die voor het merendeel al ondersteunend zijn aan de Lissabondoelstelling. Versterking en stroomlijning van dit beleid zijn geboden,⁴ maar daarmee is de kous niet af. Om de publieke kennisinstellingen in stelling te brengen voor de toekomst dient een aantal grotere veranderingen te worden doorgevoerd.

- *Meer focus*: om voldoende kritische massa te creëren, zijn grote, krachtige onderzoeksgroepen noodzakelijk. Om die te bereiken is concentratie van mensen en middelen gewenst. Meer focus dient gepaard te gaan met het trekken van consequenties voor prioriteiten
- *Meer dynamiek*: de maatschappij vraagt om kennisinstellingen die flexibel kunnen inspelen op veranderende kennisvragen. Om dit te bereiken, is dynamisering van de onderzoeksbudgettering en -programmering gewenst, onder respectering van de benodigde tijdschalen om tot zinvolle opbouw van onderzoekslijnen te komen. Met andere woorden: flexibel en consistent.

⁴ Zie onder andere AWT-advies 49. *Gewoon doen!? Perspectief op de Barcelona-ambitie '3% BBP voor O&O'* (Den Haag 2002).

...ruimte voor excellentie

- *Ruimte voor excellentie*: een bruisende onderzoekscultuur kan niet zonder de aanwezigheid van excellente wetenschappers. Beloningsstructuren moeten hierop worden aangepast, maar nog meer de toekenning van onderzoeksgelden.

**Investeringen vereist:
put your money where
your mouth is**

Verder investeren in wetenschap en innovatie is een noodzakelijk, maar geen voldoende, middel om Nederland in 2010 te doen behoren tot de meest concurrerende en dynamische kenniseconomieën ter wereld. Wetenschap en innovatie zijn als de kip met de gouden eieren – serieuze en langdurige investeringen zijn onontbeerlijk alvorens men er de vruchten van kan plukken. Vandaag plukken we de vruchten van de investeringen en inspanningen van de generaties voor ons. Om onszelf en de generaties na ons te laten oogsten, zijn extra investeringen nodig in plaats van bezuinigingen. *Put your money where your mouth is*.

Tot slot

Aanleiding voor dit advies was de vraag van de ministers van OC&W en EZ hoe de synergie tussen de publieke kennisinfrastructuur en Nederland als kennis-samenleving te verbeteren. De AWT is van mening dat publieke kennisinstellingen slechts naar tevredenheid kunnen functioneren indien alle betrokken partijen hun verantwoordelijkheid nemen. Deze verantwoordelijkheden bevinden zich deels op het terrein van de overheid, deels op het terrein van bedrijven en *not-for-profit* instellingen en deels op dat van de politiek. Deze partijen zullen gezamenlijk hun schouders moeten zetten onder de kennissamenleving – anders is de Lissabondoelstelling gedoemd een dode letter te blijven.

**Aanbevelingen vormen
package deal**

Om de relatie tussen de publieke kennisinstellingen en de Nederlandse samenleving te verbeteren, heeft de Raad vier aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen hangen sterk met elkaar samen. Zij vormen met andere woorden een *package deal* – selectief benadrukken van één van de geschetste lijnen zal niet leiden tot het gewenste resultaat. Om Nederland uit te bouwen tot een kennissamenleving van wereldformaat dienen veel partijen een bijdrage te leveren. Aanjagen en coördineren en van die veelheid aan bijdragen is noodzakelijk en de overheid is de eerst aangewezen partij voor die taak. De AWT pleit daarom voor een baanbrekend masterplan inzake de kennissamenleving. Een kabinetsbrede aanpak is noodzakelijk met een duidelijke regie-verantwoordelijkheid bij

**Kabinetsbrede aanpak
noodzakelijk**

een van de sleutel-ministerposten.⁵ Naast een coördinerende rol heeft deze bewindspersoon ook een katalyserende en aanjagende functie. Waar initiatieven niet voldoende van de grond komen, dient hij deze te stimuleren en waar ze wel van de grond komen, dient hij deze te omarmen en te ondersteunen.

Aldus vastgesteld te Den Haag, 3 januari 2003.

J.F. Sistermans
voorzitter

mw. dr. V.C.M. Timmerhuis
secretaris

---

⁵ De AWT heeft dit eerder bepleit in zijn adviserende brief aan de opstellers van het nieuwe Regeer-akkoord inzake het realiseren van de Lissabondoelstelling, 21 mei 2002.

